

СЕКЦІЯ 8 ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336

Алескерова Ю.В.
доктор економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Вінницького національного аграрного університету

КРЕДИТНІ ІННОВАЦІЇ В АГРОПРОМИСЛОВІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

CREDIT INNOVATIONS IN UKRAINE AGRICULTURAL INDUSTRY

АНОТАЦІЯ

У статті розкрито, що вдосконалення механізму надання державної підтримки за залученими у банках кредитами, а також більш чіткого визначення окремих положень Порядку використання коштів за програмою пільгового кредитування внесено зміни до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромислому комплексі шляхом здешевлення кредитів. Проаналізовано, що до 2016 р. в Україні агропромисловий комплекс і насамперед його провідна галузь – сільське господарство завжди знаходились серед пріоритетів розвитку країни. Сформульовано авторське бачення про головні пріоритети державної агропромислової політики під час упровадження інновацій у кредитуванні. Доведено, що посилення процесів глобалізації та загострення проблем забезпеченості продовольчою продукцією населення світу потребують подальшого розвитку вітчизняного агропромислового комплексу та його інтеграції у світову продовольчу систему.

Ключові слова: кредит, кредитування, інновація, Україна, агропромислова сфера, сільське господарство, закон, ВВП, агропромисловий комплекс, податки.

АННОТАЦИЯ

В статье раскрыто, что совершенствование механизма предоставления государственной поддержки по привлеченным в банках кредитам, а также более четкого определения отдельных положений Порядка использования средств по программе льготного кредитования внесены изменения в Порядок использования средств, предусмотренных в государственном бюджете для финансовой поддержки мероприятий в агропромышленном комплексе путем удешевления кредитов. Проанализировано, что к 2016 г. в Украине агропромышленный комплекс и прежде всего его ведущая отрасль – сельское хозяйство всегда находились среди приоритетов развития страны. Сформулировано авторское видение о главных приоритетах государственной агропромышленной политики при внедрении инноваций в кредитовании. Доказано, что усиление процессов глобализации и обострение проблем обеспеченности продовольственной продукцией населения мира требуют дальнейшего развития отечественного агропромышленного комплекса и его интеграции в мировую продовольственную систему.

Ключевые слова: кредит, кредитование, инновация, Украина, агропромышленная сфера, сельское хозяйство, закон, ВВП, агропромышленный комплекс, налоги.

ANNOTATION

Reveals that improving the mechanism of state support to attract banks loans, as well as a clearer definition of certain provisions of the use of funds under the program of concessional lending, amendments to the Procedure for the use of funds provided by the state budget for financial support measures in agriculture through cheaper loans. The analysis that by 2016 Ukraine in agriculture and, above all, its leading industry – agriculture have

always been among the priorities of the country. Author's vision of the main priorities of the state policy in the agro-industrial innovation in lending. Proved that strengthening the processes of globalization and worsening security problems of the world food production require further development of the domestic agricultural sector and its integration in the global food system.

Keywords: credit, credit, innovation, Ukraine, agricultural industry, agriculture, law, GDP, agriculture, taxes.

Постановка проблеми. Із метою інновацій механізму надання державної підтримки за залученими в банках кредитами, а також більш чіткого визначення окремих положень Порядку використання коштів за програмою пільгового кредитування внесено зміни до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромислому комплексі шляхом здешевлення кредитів, якими, зокрема:

– розширено коло позичальників, які мають право на отримання компенсації відсоткової ставки за залученими кредитами – фізичні особи – підприємці;

– уточнено граничну межу процентних ставок за користування кредитами, які підлягають відшкодуванню в 2016 р., а саме: за кредитами, залученими в 2015 р. за умови, що сума відсотків та розмір плати за надання інших банківських послуг, пов'язаних із цим кредитом (розрахунковим обслуговуванням кредиту, розглядом кредитного проекту, управлінням кредитами, консультаційними послугами тощо), не перевищуватиме 30% річних, а в 2016 р. – за умови, що сума відсотків за користування кредитами не перевищуватиме облікової ставки Національного банку, збільшеної на 3 п. п. на момент укладання договору (у зв'язку з тенденціями щодо зміни облікової ставки Національного банку). Це дасть змогу в наступних роках не вносити зміни до Порядку використання коштів за програмою пільгового кредитування через коливання (зміни) ставок рефінансування Національного банку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблеми розвитку та інновацій кредитних відносин в аграрній сфері займа-

ються М.Я. Дем'яненко [11], П.Т. Саблук [8], О.О. Непочаєнко [7], О.Є. Гудзь [4], Н.В. Бондаренко [2], Г.О. Минкіна [6], О.Г. Чирви тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На даному етапі залишається недослідженим питання кредитування аграрного сектору з урахуванням інноваційних змін та інноваційних упроваджень під час кредитування аграрного сектору в Україні в умовах постійних змін та новітнього законодавства.

Мета статті полягає в обґрунтуванні шляхів упровадження кредитних інновацій в агропромисловій сфері України, які не тільки не суперечили б законодавству, а й дали змогу країні ефективно включитися в зміни сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Так склалось, що до 2016 р. в Україні агропромисловий комплекс і, перш за все, його провідна галузь – сільське господарство завжди знаходились серед пріоритетів розвитку країни. На Україну припадає приблизно 25% чорноземів світу, а площа сільськогосподарських угідь становить 43 млн. га (72% від загальної площі країни).

Внаслідок такої послідовної державної політики (чого не можна сказати про інші пріоритети) агропромисловий комплекс в Україні є одним із ключових секторів економіки: він формує 24% випуску продукції та 18% ВВП країни; продукція АПК становить 38,2% товарного експорту (у 2015 р. – 14,6 млрд. дол. США – з I по IV групу УКТЗЕД), при цьому на країні Азії припадає 47,2% експорту вітчизняної агропромислової продукції, на ЄС – 27,9%; з виробництва зернових культур та соняшникової олії Україна сьогодні входить у сімку світових лідерів; сільське господарство є найбільш стабільно працюючим сектором економіки. Так, сільськогосподарське виробництво в останні 10 років переважно демонструвало позитивну щорічну динаміку за винятком деяких років, коли переважали негативні фактори впливу природно-кліматичних умов.

Загалом даний сектор економіки виступав своєрідною точкою опори для економіки України у складні кризові роки. Прикладом є 2008 та 2013 рр., коли більшість видів економічної діяльності демонстрували падіння виробництва, але саме завдяки зростанню сільськогосподарського виробництва Україна зберігала позитивну динаміку ВВП (у 2008 р. зростання ВВП становило 2,2%, з яких 1,1 в.п. було забезпечено збільшенням сільськогосподарського виробництва на 17,1%, у 2013 р. ВВП на нульовому рівні за збільшення сільськогосподарського виробництва на 13,6% (позитивний внесок на рівні 1 в.п.)).

У цілому за період 2007–2015 рр. сільськогосподарське виробництво зросло на 44,8%, тоді як ВВП зменшився на 19,6%.

Якщо співставити ці показники розвитку з показниками інших вітчизняних галузей економіки, яким також надавалися державні преференції розвитку, зокрема з гірничо-металур-

гійним комплексом, де Україна, як і у сфері агропромислового комплексу, займає провідне місце на світовому ринку сталі (входила в топ-10 основних виробників сталі), то за період 2007–2015 рр. мало місце падіння обсягів металургійного виробництва на 47,2%, виробництва коксу та коксопродуктів – на 44,1%, добування металевих руд – на 9%.

Тобто в аграрному секторі державна підтримка показала себе високоефективною, а отже, і виправданою.

Посилення процесів глобалізації та загострення проблем забезпеченості продовольчою продукцією населення світу потребують подальшого розвитку вітчизняного агропромислового комплексу та його інтеграції у світову продовольчу систему. І сьогодення вимагає не тільки закріплення отриманих результатів розвитку агропромислового комплексу, а й забезпечення якісного стрибка у його розвитку. Україна на відміну від розвинених країн (США, Канада, країн ЄС) лише на третину використовує потужний природно-ресурсний потенціал. Про це свідчить наше відставання від розвинутих країн за показниками ефективності вітчизняних сільськогосподарських виробників (низька врожайність сільськогосподарських культур, продуктивність скота тощо). Так, за даними ФАО, Україна поступається майже вдвічі своїм конкурентам на світовому агропродовольчому ринку (зокрема, по продуктивності корів – Канаді, по врожайності зернових – розвинутих країнам ЄС та США). Іншими словами, через підвищення продуктивності сільське господарство могло б генерувати набагато більший внесок в економіку країни.

Разом із тим, уряд всупереч Коаліційній угоді вносить до парламенту рішення відповідно до вимог МВФ щодо поступового скасування фактично єдиної значимої за обсягами державної підтримки аргосектора – спеціального режиму оподаткування ПДВ, який передбачав збереження у сільгоспвиробників обсягів нарахованого ПДВ для використання їх на власні виробничі цілі, яке приймається «під ялинку». І тепер уже не стоїть питання «забезпечення якісного стрибка», а стоїть питання загалом спроможності вітчизняного агропромислового комплексу зберегти наявний рівень розвитку та наявні конкурентні позиції на світовому продовольчому ринку.

Структурно вітчизняна державна підтримка сільського господарства характеризувалась невеликими обсягами прямої державної підтримки (пряма бюджетна підтримка зараз надається лише галузі тваринництва, але її обсяг досить незначний – 50 млн. грн. на рік) та значимими за обсягами преференціями зі сплати ПДВ.

Однак у 2016 р. було запроваджено перехідні умови у застосуванні сільгоспвиробниками спеціального режиму по сплаті ПДВ, а саме збереження в їх розпорядженні 15% за операціями із зерновими і технічними культурами, 80% – за операціями з продукцією тваринни-

цтва, 50% – за іншими сільськогосподарськими операціями, та прийнято рішення про відміну і цієї перехідної норми з 1 січня 2017 р.

При цьому жодного розрахунку, чого дані нововведення будуть коштувати сільськогосподарським виробникам та економіці України в цілому, представлено не було.

За деякими оцінками, обсяг коштів сільськогосподарських підприємств, що відволікатиметься з обігу в 2016 р. у зв'язку із нововведеннями, може становити близько 20 млрд. грн. Дані кошти могли би бути використані сільськогосподарськими підприємствами для власних потреб або виступати додатковим інвестиційним ресурсом розвитку виробництва, що саме і передбачав спецрежим ПДВ для сільськогосподарства.

З бюджету на фінансову підтримку заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів суми практично не збільшені (законом про бюджет на 2016 р. передбачено на даний захід 300 млн. грн., у 2015 р. фактичне бюджетне фінансування за цим напрямом становило 290,6 млн. грн.).

Водночас у 2016 р. переглянуто у бік збільшення ставки єдиного податку для сільськогосподарських товаровиробників, що додатково збільшує податкове навантаження на агробізнес та погіршує умови його функціонування.

Найближчим часом доступ до кредитних ресурсів для вітчизняних сільгоспвиробників також буде обмежений, особливо зважаючи на фінансовий стан банківської системи в Україні в останні три роки. За різними оцінками, в Україні частка банківського кредитування займає менше 20% обігових коштів аграрного сектору, тоді як у розвинутих країнах вона досягає 70%. Ставка за кредитами для сільського господарства на кінець лютого 2016 р. становила 19,8%, що перевищує середню відсоткову ставку за кредитами по економіці (16,4%). Також треба розуміти, що здебільшого це кредити короткострокові для поточних операційних потреб діяльності агросектора (підготовка до посівної із закупкою палива, добрив, насіння, посадкового матеріалу, кормової бази тощо), а не довгострокові – на розвиток та придбання основних фондів, що дозволялось спецрежимом ПДВ.

І всі ці «ноу-хау» реалізувались на фоні зростання затратності сільськогосподарського виробництва. Індекс витрат на виробництво сільськогосподарської продукції за 2013–2015 рр. становив 179,7% і формувався передусім за рахунок збільшення вартості матеріальних ресурсів, запчастин до автомобілів та сільськогосподарських машин, девальвації гривні – у 2,9 рази. Разом із тим, на світовому продовольчому ринку спостерігався тренд до зниження цін, зокрема на пшеницю – на 50,1% у період з грудня 2012 р. по лютий 2016 р., на кукурудзу – на 48,3%.

Отже, допомоги аграріям чекати немає звідки. За нашими оцінками, втрати від ново-

введень у цьому році становитимуть близько 25 млрд. грн. недоотриманої сільськогосподарської продукції. Таке враження, що все робиться лише для того, щоб іншого виходу як зняти мораторій на продаж землі у нас не було.

Разом із тим, вважаємо, що ці два питання – державної підтримки розвитку сільськогосподарського виробництва та зняття мораторію на продаж землі – не можуть бути альтернативою один одному. У всіх країнах, де є ринок земель і де його немає, існує державна підтримка села.

Порівнюючи обсяг державної підтримки в Україні з іншими країнами, можна стверджувати про високий показник надання державної підтримки (субсидій) сільському господарству в європейських країнах, що, відповідно, і формує вищий рівень конкурентоспроможності європейської аграрної продукції порівняно з вітчизняною. У країнах ЄС діє єдина сільськогосподарська політика, загальний обсяг підтримки аграрного сектора в 2013–2014 рр. становив майже 60 млрд. євро щорічно, а це близько 525 євро/га, або 20% від валової продукції сільського господарства. Залежно від країни державна підтримка галузі коливається, зокрема, у Нідерландах та Бельгії – близько 500 євро/га, у Польщі – 345 євро/га, тоді як в Україні даний показник балансує в межах 10–20 євро/га (з урахуванням коштів, що залишались у рамках дії спеціального режиму з ПДВ).

Про низький загальний обсяг державної підтримки сільського господарства в Україні порівняно з іншими країнами також свідчить оцінка підтримки виробника (Producer Support Estimate – PSE), що проводить Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Так, в ЄС 21% валової сільськогосподарської продукції компенсується державою за рахунок різних програм державної підтримки, у Туреччині – 23%, у РФ – 12%, у Канаді – 11%, у США – 7%, тоді як в Україні – 1–1,5%.

Причин, з яких в Україні не було достатньої за обсягами прямої підтримки сільськогосподарського виробництва, дуже багато – від хронічної дефіцитності бюджету та фінансування цих програм за залишковим принципом до високої корупції. Саме тому був запропонований і впроваджений спеціальний режим зі сплати ПДВ. Якщо ми сьогодні говоримо про його відміну, то паралельно маємо впроваджувати європейські системи державної підтримки, які не суперечать умовам СОТ, та, відповідно, виходити на 350–500 євро/га бюджетних дотацій із фінансуванням за принципом захищеної статті. Але чомусь уряд цього не пропонує. А нам ще так багато проблем у розвитку агропромислового комплексу треба вирішити:

– збільшення виробничих циклів із переробки сільськогосподарської сировини на внутрішніх ринках. Разом із тим із подачі уряду сьогодні стимулюється переміщення пріоритетів у бік експорту сільськогосподарських культур (зернових);

– розвиток системи аграрної логістики відповідно до потреб ринку (розвиток інфраструктури аграрного ринку відбувається доволі повільно, що позначається на рівні втрат сільськогосподарської продукції в процесі її зберігання і транспортування);

– підвищення технологічного рівня сільськогосподарського виробництва. І хоча дана галузь завжди була привабливою для інвесторів (капітальні інвестиції у сільське господарство за останні десять років зросли у більше ніж у два рази, водночас інвестиції в цілому по економіці зменшилися приблизно на 25%), вона все ще поступається за рівнем використання технологій основним гравцям на світовому продовольчому ринку.

Крім того, сучасний розвиток світового агровиробництва вимагає перегляду низки методів та технологій виробництва для задоволення міжнародних вимог до якості та безпеки продуктів харчування, адже саме покращення агроєкосистеми та розвиток органічного сільськогосподарського виробництва є ключовими пріоритетами у більшості країн світу, у т. ч. європейських.

Висновки. Головними пріоритетами державної агропромислової політики під час упровадження інновацій у кредитуванні повинні стати:

– безумовне збільшення рівня державної підтримки;

– поступова переорієнтація фінансування агропромислового комплексу у бік збільшення спрямування державних коштів на розвиток аграрної інфраструктури;

– екологічна спрямованість аграрної політики та раціональне землекористування;

– збільшення обсягів фінансування на наукові розробки у сфері енергозбереження, селекції, підвищення професійної кваліфікації сільськогосподарських виробників тощо;

– стимулювання формування замкнутого циклу виробництва та переробки сільськогосподарської продукції, що даватиме змогу одержувати додану вартість на всьому агропродовольчому ланцюгу, та експорт продуктів кінцевого споживання з більшим рівнем переробки.

Крім того, досить важливим є гарантування на державному рівні стабільності та передбачуваності аграрної політики під час кредитуван-

ня з метою формування більш сприятливого підприємницького середовища для агробізнесу країни.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Алескерова Ю.В., Нарожна І.М. Особливості кредитування сільськогосподарських підприємств / Ю.В. Алескерова, І.М. Нарожна // Стан, тенденції та перспективи розвитку аграрної економіки / За ред. д.е.н., проф. О.О. Непочатенко. – Умань : Видавець Сочінський, 2012. – Ч. 1. – С. 93–98.
2. Бондаренко Н.В. Стан пільгового кредитування поточної діяльності сільськогосподарських підприємств / Н.В. Бондаренко // Фінансово-кредитна політика. – 2011. – № 1. – С. 216–222.
3. Впровадження схем гарантування кредиту в Україні. Приклад АПК. – 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oecd.org/daf/privatesectordevelopment/UkraineCGSAGribusinessUKR>.
4. Гудзь О.Є. Удосконалення механізму кредитних субсидій підприємств АПК / О.Є. Гудзь // Економіка АПК. – 2009. – № 9. – С. 59–61.
5. Калашнікова Т.В. Стан і тенденції розвитку аграрної галузі України / Т.В. Калашнікова // Фінанси України. – 2010. – № 10. – С. 29–37.
6. Минкіна Г.О. Механізм державної підтримки підприємств АПК через удосконалення системи кредитування / Г.О. Минкіна // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України : зб. наук. пр. ; ред. Д.О. Мельничук. – К. : НУБПУ, 2009. – Вип. 142. – Ч. 2. – 260 с.
7. Непочатенко О.О. Державна підтримка підприємств АПК через удосконалення системи кредитування / О.О. Непочатенко // Економіка АПК. – 2008. – № 8. – С. 95–100.
8. Скрипник А. Інформаційна складова підвищення ефективності кредитування аграрного сектору / А. Скрипник, О. Ткаченко // Вісник НБУ. – 2011. – № 11. – С. 32–38.
9. Саблук П.Т. Інвестиційна привабливість аграрно-промислового виробництва регіонів України / П.Т. Саблук [та ін.] ; за ред. М.І. Кісіля, М.Ю. Коденської. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – С. 422–434.
10. Цибок В.О. Бюджетна підтримка розвитку АПК з використанням механізму здешевлення кредитів / В.О. Цибок, Т.В. Калашнікова // Наукові праці НДФІ. – 2005. – № 3(32). – С. 64–70.
11. Посібник із формування та функціонування кредитних спілок в адміністративному районі сільської місцевості / О.Є. Гудзь [та ін.]. – К. : ННЦ ІАЕ, 2009. – 70 с.